

Před časem se musela s nástupem svého manžela do vězení popasovat pětáctiletá Petra a její děti. Situace pro ni byla o to těžší, že splácela dluhy, které její tehdejší muž nadělal. Kdyby na jejich umožnění nepřispěli jeho rodiče, zvládala by to jen těžko.

„Skoro dva roky jsem musela všechno platit sama. Abych to finančně utáhla, musela jsem pracovat téměř nepřetržitě,“ světuje se Petra, která nyní pracuje na plný úvazek jako učitelka a vedle toho se věnuje vzdělávání dospělých a poradenství. Podle svých slov měla štěstí, protože kolem sebe měla záchrannou síť. Dlouhodobě přetíženi se ale přesto podepsalo na jejím zdravotním stavu a rozjely se jí panické ataky.

„Dostávala jsem se z toho rok, byla jsem na všechno sama a nevěděla, jak bych mohla pomoci ještě dětem,“ líčí žena.

Její starší dcera Andrea se navíc v té době stala obětí šikany, a to právě z toho důvodu, že byl její otec ve vězení. „Trvala hrozně dlouho, už od covidu, ale škola ji vůbec neřešila,“ doplňuje Petra.

Právě na to, jak se s nástupem partnerů či jednoho z rodičů do vězení vypořádávají nejen protějšky odsouzených, ale také jejich děti, se zaměřil výzkum spolku Mezinárodní vězeňské společnosti (MVS). Tyto dopady mapoval během tří let a jde o první výzkum, který přibližuje situaci rodin s uvězněným rodičem.

Kvalitativní části šetření se účastnilo 233 dětí odsouzených rodičů, kvantitativní části 132. Z řad odsouzených rodičů výzkumníci získali data od 182 respondentů ze sedmi věznic a z řad pečujících rodičů od 96.

„STATUS DÍTĚTE KRIMINÁLNÍKA“

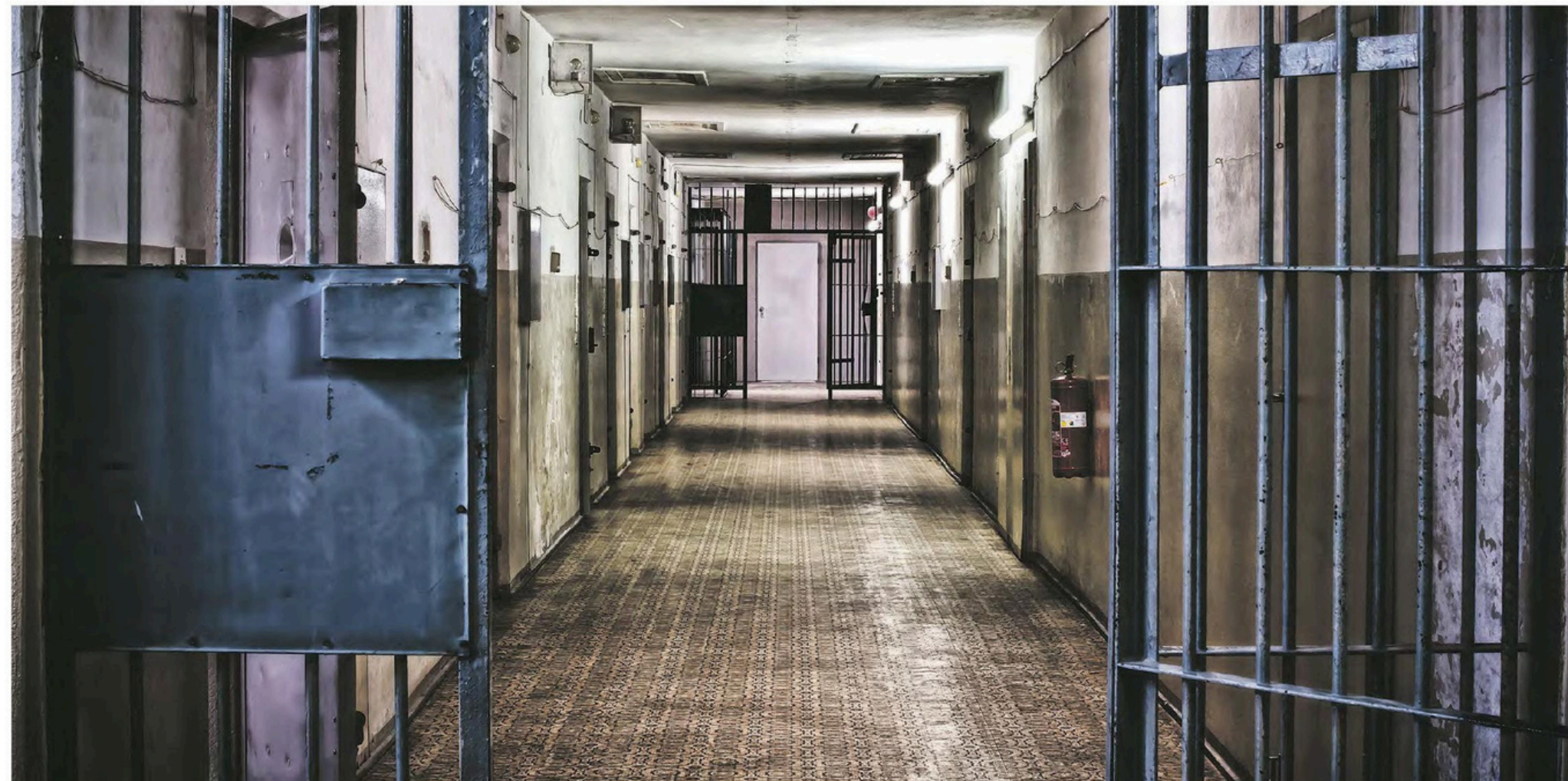
Podobná zkušenost jako ta od Petry z úvodu textu se ve výzkumu také objevila.

„Byla jsem na vše sama... Nám jsem hradila z mateřské dovolené, takže mi na ty děcka nezbyvalo moc peněz, ani na jídlo a na ošacení. No a o bydlení jsem časem přišla,“ popsal jednu z žen výzkumníkům. Další rodič zase vylíčil, že nemohl dceři zaplatit ani rovnítku, přestože je potřebovala.

Jedno z dětí ve výzkumu popsalo, že kvůli uvěznění otce se nemůže tolik vidat s matkou, protože ta musí zvládat několik prací, aby se o rodinu postarala. „My se vlastně vidáme ráno, když si řekneme ahoj, a večer se potkáme. A to máma musí něco do dělat nebo vařit. Ale to já se jí snažím pomáhat.“

Kromě finanční tísně mohou děti vězněných rodičů podle ředitelky Mezinárodní vězeňské společnosti Gabriely Kabátové bojovat i s nepochopením a ostrakizací ve svém okolí. Bývají vyřazené z kolektivu a běžně zažívají – tak jako Petřina dcera Andrea – šikany.

„Tyto děti často čelí hanbě a urážkám okolí,“ vysvětluje. Podle ní je to i tím, že okolí často neví, jak k nim přistupovat: „Neví to moc rodina, nevědí to učitelé ani lékaři, sousedé. A tak se rodí status dítěte kri-



Podle Mezinárodního vězeňského společnosti lze situaci zlepšit tím, že podmínky při návštěvě ve věznici budou více uzpůsobené pro děti.

„Kdybych nepotřeboval jídlo a hračky, táta by ve vězení nebyl.“ Děti vězněných rodičů se potýkají s hanbou, nepochopením, ale i šikanou.

Čím si prochází děti vězněných rodičů?

minálnika, protože je to pro okolí nejuchopitelnější.“

Děti vnímají odchod rodičů do vězení různě a liší se i to, jak na ně vzpomínají. V kategorii šest až osm let vnímalo odchod rodiče pozitivně 8,7 procenta dětí, naopak 65,2 procenta negativně. Vzpomínky na rodiče už ale vyvolávají složitější emoce: negativní se objevují u 23,4 procenta dětí, pozitivní u 29,8 procenta.

Jitka Navrátilová z Katedry sociální politiky a sociální práce Masarykovy univerzity v Brně, která se na výzkumu podílela, upozorňuje, že u mladších dětí znamená přerušeni vazby rodiče a dítěte ztrátu pocitu

domova a rozpad bezpečného vztahu. U starších podle ní dochází k tomu, že je odstrkují kamarádi a je pro ně náročnější najít si své místo ve společnosti.

UVĚZNĚNÍ RODIČE SE ROVNÁ TRAUMATU

Psycholog Jiří Vander, který se na výzkumu rovněž podílel, popisuje, že uvěznění rodiče má na dítě dalekosáhlé psychologické dopady. Ačkoliv se reakce dětí různí, často se stává, že odsouzení rodiče se rovná traumatu.

„Děti potřebují mít úplnou rodinu, respektive pokud jeden z rodičů odejde do vězení a dítě s ním mělo

úzký vztah, vzniká u dítěte trauma ze ztráty kontaktu s rodičem,“ vysvětluje Vander, který také působí na katedře sociální politiky a sociální práce brněnské univerzity.

Podle psychologa je několik variant, jak může dítě zareagovat. Může zamrznout a neprožívat žádné emoce, neboť vnitřní bolest je pro něj natolik silná, že se od ní odpojí. Reagovat ale může i opačně, kdy má nízkou frustrační toleranci a naopak je velmi citlivé a zranitelné. To se podle Vandera může projevit tím, že nedokáže regulovat své emoce, zlobí se nebo je agresivní vůči vrstevníkům.

„Takové chování je důsledkem toho,“

že se dítě dosud nevyrovnalo se ztrátou rodiče, hraje si na „drsnáka“, aby zakrylo hlubokou vnitřní bolest, nejistotu, frustraci, smutek,“ říká k tomu psycholog Vander.

Jako třetí možnou reakci zmiňuje znovuprožívání traumatu, flashbacky, respektive záblesky, tedy opětovně náhlé vybavování si traumatických situací.

U dětí s rodiči ve vězení je podle jeho kolegyně Navrátilové čtyřikrát vyšší přítomnost traumatu, což potvrzuje také výzkum MVS.

„Někdy děti reagují tím, že se stáhnou do sebe, sledujeme i velkou míru sebepoškození. Děti, které měly nařízenou ochrannou výchovu, byly požeňané všechny,“ líčí závěry výzkumu Navrátilová.

Výzkum také ukázal, že patologickou disociací, tedy obranným mechanismem, který se aktivuje v chvíli, kdy psychika není schopná vyrovnat se s určitým psychologickým obsahem, vykazuje 35,25 procenta respondentů, běžně se mezi adolescenty objevuje u 9,2 procenta případů.

Prožívání traumatu se podle psychologa Vandera liší podle věku dítěte. „Dalo by se říct, že čím mladší dítě, tím je zranitelnější, což ovšem neznamená, že by uvěznění rodiče nemělo vliv na starší děti.“ U první věkové kategorie zvyšuje zranitelnost dětí to, že ještě neumí vyja-

drovat smutek a bolest, mohou tak zažívat pocity opuštění, ztrátu identifikačního vzoru a pocit nestability.

U starších dětí se může uvěznění rodiče podepsat na hledání vlastní identity.

„Může znamenat problémy s hledáním sebe sama, projevem a důsledkem pak může být sebenenávisť a také sebepoškození,“ doplňuje psycholog.

Pravděpodobnost, že si děti uvězněných rodičů také projdou vězením, je podle Navrátilové z Masarykovy univerzity pětikrát až osmkrát vyšší.

Psycholog Vander upozorňuje, že delikvence dítěte rozhodně není dána samotným faktem, že má rodiče ve vězení, vliv může mít mnoho okolností.

„Pokud se dítě naučí základní dovednosti jako akceptace druhých lidí, empatie a další základní etické a sociální normy, bude žít běžný život,“ říká. Problém podle něj nastává ve chvíli, kdy se dítě nemá od koho tyto vlastnosti a dovednosti naučit.

JEDNA Z NEJTĚŽŠÍCH ZKUŠENOSTÍ

Důležitou proměnnou v tom, jak dítě ztrátu rodiče prožívá, je také to, zda bylo přítomno při zatčení. Účastníci výzkumu popisovali sledování zatčení otce či matky jako jednu z nejnáročnějších situací v životě.

S vlastní zkušeností se výzkumníkům svěřila i žena, která byla spolu s dětmi u zatčení svého muže. Policisté tehdy podle jejích slov přišli k nim domů a mlátili jim do dveří. Muž se tehdy vyhlíbal nástupu do vězení za řízení pod vlivem alkoholu a někdo policii nahlásil i to, že má zbraň.

„Bylo to teda fakt drsný. Poutali ho přímo před osmiletou dcerou, viděla, jak mu teče krev. Po zásahu pořádkové policie, hodně ji to vzalo. Tátův odchod do vězení nesla těžce, ona byla jeho miláček a najednou byla bez něho. Tam se hodně změnila, po tom zatčení u nás. Syn začal být agresivní, něco se v něm zlomilo, dřív takový nebyval,“ přiblížila žena.

Z výzkumu Mezinárodního vězeňského společnosti vyplývá i to, že děti nezřídka zažívají pocity viny za uvěznění svého rodiče. Jejich pocitu někdy přispívá i to, když se rodič snaží obhájit, co spáchal.

Podle zástupkyně ředitelky Mezinárodního vězeňského společnosti Žanety Dvořáčkové jde o prohlášení typu: „Neměl jsem jinou možnost, protože jsem potřeboval zajistit rodinu.“ Děti si z nich přebírají, že kdyby nepotřebovaly jídlo nebo hračky, jejich táta nebo máma by ve vězení nebyli.

„Děti také nesou tíhu toho, že tomu nezabránily. Říkají si, že kdyby

rodiče nějak pohlíželi, kdyby řekly rodiči, aby nebral drogy nebo nekradl, že by se rodič vězení vyhnul,“ vysvětluje Dvořáčková. Děti v takové chvíli podle ní potřebují hlavně slyšet, že za svoje rodiče nenesou odpovědnost, že to oni by se měli starat o ně, a ne naopak.

Prožívání uvěznění rodiče má zásadní vliv také na vzdělávání a osobní rozvoj dětí. Některé děti podle výzkumu ztratily motivaci k učení, jiné zanechaly svých koníčků, kterým se do té doby věnovaly.

Psycholog Vander nicméně upozorňuje, že v některých rodinách, kde je jeden z rodičů ve vězení, byly vztahy napjaté už před výkonem trestu, pro některé děti tak může odchod rodiče být i úlevou. Podobné výpovědi se objevily také ve výzkumu, například Alešovi se ulevilo proto, že jeho matka brala drogy. „Bylo to skvělé, když odešla. Neměl jsem ji rád, protože furt droguje.“

Podobně to prožívali i někteří rodiče.

„Pozitivně vnímám, že zmizela patologická osoba z blízkosti mého syna. Vymizel jeho špatný vliv na výchovu syna. Pomohlo to také mému synovi, už ve svých třinácti letech si uvědomuje, že nechce žít jako jeho otec, ale chce žít v kompletní rodině,“ vylíčila výzkumníkům jedna z respondentek.

NA NÁVĚSTĚ DO VĚZENÍ

Vězni mají ze zákona nárok na návštěvy v délce tří hodin měsíčně, které lze rozdělit na dvakrát 1,5 hodiny.

Většinou se vězeňská služba snaží odsouzené umístit do věznice v blízkosti rodiny, ne vždy je to ale možné. Vzdálenost pak může být pro rodiny, které nemají tolik finančních prostředků, vážnou překážkou ve styku.

Ve formě odměn mohou být návštěvy rozšířené až na pět hodin měsíčně, a pokud uvěznění úspěšně plní program, který má vést k nápravě odsouzeného, může mu ředitel věznice přerušit výkon trestu až na dvaacet dní za rok. Z nálehařových důvodů mu může přerušit výkon trestu až na deset dní ročně. Ředitel navíc může při návštěvě umožnit odsouzenému věznici opustit až na 24 hodin.

Například v brněnské věznici mají odsouzení možnost jednou týdně využít i videohovor přes platformu Skype s dětmi do 18 let. Vedle toho zkouší i pilotní projekt videotelefonů, které by odsouzení mohli používat prakticky kdykoliv během dne s výjimkou nočního klidu.

Ve věznici ve Světle nad Sázavou probíhají návštěvy v dětských koutcích, oddělené od ostatních odsouzených.

„V případě hezkého počasí využíváme pro návštěvu také venkovní dětská hřiště,“ popisuje mluvčí Ladislava Přiborská s tím, že v případě zájmu umožňují i hovory přes Skype. Kromě toho pořádá věznice spolu s neziskovými organizacemi pro odsouzené ženy a jejich děti například Den dětí, a to jak v areálu věznice, tak i mimo ni.

LUDMILA BLAŽKOVÁ
redaktorka

Čítace jedné z respondentek výzkumu

„Byla jsem na hřišti s tátou a mámou. Táta šel do auta a viděl policajty a oni jim chtěl ujet a oni mu tam vjeli. Vzali ho, on utíkal, oběhl to hřiště, věděl, že to neuběhne, tak se vrátil a tam byl velký kámen, na který ho položili a položili ho na hrud,“ vzpomíná jedna z respondentek, které bylo v době zatčení otce dvanáct let.

„Ukázal jim, že ho to strašně na tom kameni tlačilo, nemohl dýchat. Tak ho vzali a dali mu i pepřák do očí a pouta na ruce. Strašně, strašně jsem se cítila, dostala jsem šok, ani jsem nevěděla co. Přestala jsem vnímat zvuk, všechno se mi mlžilo, slyšela jsem v uších akorát takové pískání. Bylo mi na odpadnutí,“ dodala.